

gische dimensie nog steeds als een 'afgeleid' probleem wordt gezien. De werkelijkheid is omgekeerd. De ecologische crisis is vooral een rechtvaardigheidsvraagstuk. Er is dan ook niets 'softs' aan ecologische politiek, integendeel. Dat blijkt uit zowat elke bladzijde van dit boek. De toon daarbij is nooit dramme-
rig. Er is wel een sterke morele onder-
toon. En dat is verfrissend en uitdagend,
in een tijd waarin het milieudebat steeds
meer getechnocratiseerd wordt. Dat dat
alles gebeurt vanuit een echt 'mondiale'
blik, en niet enkel een 'noordelijke'
versterkt alleen maar de kwaliteit van
de tekst.

Soms heb je als lezer wel het gevoel dat
men misschien te veel in één boek wil-
de doen. Een analyse van de huidige
globalisering, een moreel kader voor
een andere globalisering, een pak cij-
fermateriaal, een hele reeks voorbeel-
den, concepten voor een ecologische
politiek, schetsen van hoe een andere
maatschappij eruit zou kunnen zien, ...
Als lezer heb je daardoor af en toe het
gevoel dat je niet alles kunt 'bijhou-
den'.

De grote hoeveelheid verwerkt materi-
aal is tegelijk ook een van de verdien-
sten van dit boek. Zo zie je dat het Wup-
pental Instituut op een aantal vlakken erg

belangrijk werk heeft geleverd, b.v. bij
het verhelderen van de ongelijke eco-
logische ruil. De systematische manier
waarop het idee van de ecologische
rechtvaardigheid doorheen het hele
boek als kader wordt gebruikt geeft het
geheel een grote consistentie. De schat
aan materiaal in de bibliografie nodigt
uit tot verder lezen.

Dit boek verdient het om een standaard-
werk te worden. Het biedt een kader
dat inspirerend kan zijn voor mensen
die actief zijn in groene partijen of de
groene beweging. Binnen de brede groe-
ne stroming was er de voorbije jaren een
zekere inhoudelijke 'burnout' merk-
baar. Dit boek geeft nieuw voedsel. De
toekomst van een inhoudelijk sterke
groene stroming ligt niet in een 'veili-
ge' technocratische moderniseringslogi-
ca. Die ligt wel in de lijn van de eco-
logische rechtvaardigheid in een mondia-
aal perspectief. Het pragmatisme zit in
de vertaling van dit verhaal als 'recht-
vaardigheid voor realisten', en dat is
geen probleem. De verdere uitwerking
en vertaling van het begrip rechtvaar-
digheid in een begrensde wereld is de
hoofdpdracht voor een toekomstge-
richte groene stroming.

Jan Mertens

Naar een ecologisch sociaal werk

Bespreking van: John Coates, *Ecology and Social Work. Toward a New Paradigm*, Fernwood Publishing, Halifax, 2003, ISBN 1 55266 107 5.

Hoe langer hoe meer problemen waar
het Sociaal Werk (SW) mee te maken
krijgt zijn direct verbonden met eco-
logische problemen. Denken we bijvoor-

beeld maar aan gezondheidsproblemen,
woonkwaliteit, toegang tot noodzake-
lijke hulpbronnen, demografische pro-
blemen, migratie, conflicten, internatio-
nale rechtvaardigheid (cf. 'ecologische
schuld'), vraag naar leefbare en duurza-
me levensstijlen, teloorgang van natuur
als bron van menselijk welzijn etc. Heel
wat bewegingen en organisaties zijn met
dergelijke vragen bezig, maar groten-
deels buiten het SW als professie om.

Blijkbaar vindt het SW in zijn eigen traditie – wellicht met uitzondering van delen van het opbouwwerk – te weinig bronnen om het voortouw te nemen in de omgang met ecologische vraagstukken.

De laatste jaren tekent er zich binnen het SW evenwel een ontluikende internationale beweging af rond 'Ecological Social Work'. Het gaat om sociaal werkers die vanuit de ervaring van de ecologische gebondenheid van veel sociale problemen nieuwe praktijken ontwikkelen, en eveneens eerste aanzetten geven voor het herdenken van de grondslagen van het SW vanuit een ecologisch georiënteerde opstelling. Via de website *Global Alliance for a Deep Ecological Social Work. A Partnership of Social Workers for Environmental Concerns* (www.ecosocialwork.org) kan je kennis maken met hun uitgangspunten. Een eerste blik op de beschikbare literatuurlijsten laat zien dat de auteurs vooral uit de VS en Canada komen, maar ook uit landen als India en Zuid-Afrika.

Het boek van de Canadees John Coates (Department of Social Work, St. Thomas University, Fredericton) biedt een uitgewerkte *status questionis*, alsook eerste richtingen van antwoord. Daarbij is Coates' uitgangspunt dat SW is ontstaan in de cultureel-ideologische context van het modernisme. Voor de analyse daarvan sluit hij dan aan bij gekende en eerder radicale vormen van kritiek op de moderniteit: die wordt onder meer gekenmerkt door economisme, consumisme, industrialisme, progressisme en individualisme. Aan de basis daarvan ligt een dualistisch en fundamenteel antropocentrisch mensbeeld, en een reductionistische kijk op de werkelijkheid. Ondanks haar banden met een sociaal-kritische traditie blijft de visie van het SW – op o.a. welzijn, rechten,

rechtvaardigheid, emancipatie, arbeid etc. – tot op vandaag schatplichtig aan dat modernisme. Opvattingen over welzijn en emancipatie blijven al te zeer gekoppeld aan voorwaarden van economische groei en verwachtingen van technologische vooruitgang. Verder wordt de fundamentele betekenis veronachtzaamd van de inherente band die de mens met zijn natuurlijke omgeving heeft. Die natuur blijft teveel 'achtergrond' voor het menselijk bestaan in plaats van dat hij als 'grond' ervan erkend wordt. Dat heeft voor gevolg dat de consequenties van de ecologische crisis voor het beroep van SW – zowel op het vlak van visie als van nieuwe eisen en taken – nog niet grondig in overweging werden genomen. Ondanks haar sterke traditie van sociale actie op allerlei vlakken, betekent dat vandaag meer dan een blinde vlek die nog ingevuld moet worden. De traditie en missie zelf van het SW als maatschappijvernieuwend kracht staan daarbij op het spel. Indien het SW zijn basisconcepten niet herdenkt vanuit een visie die de ecologische uitdaging ter harte neemt, dan veroordeelt het SW zichzelf tot symptoombestrijding, tot verdere incorporatie in het maatschappelijke systeem en tot legitimatie van de heersende cultuur. SW heeft volgens Coates daarom nood aan een nieuw 'paradigma'.

In het eerste deel van het boek verkent Coates die vraag naar een nieuw paradigma. In het eerste hoofdstuk vat hij de belangrijkste kritieken op de moderniteit samen. De ecologische crisis en groeiende sociale onrechtvaardigheid vormen het gezicht van een 'onvervulde belofte'. Daarbij ligt de grond van de problemen niet enkel in economie en technologische ontwikkeling, maar evenzeer in onderliggende waarden en overtuigingen. In het tweede hoofdstuk

laat Coates zien hoe dat doorwerkt in SW, dat hij een 'gedomesticeerd beroep' noemt. Dat uit zich in de dominantie van therapeutische praktijkmodellen, en de daarmee samenhangende aandacht voor professionele identiteit en wetenschappelijke geloofwaardigheid. Daartegenover ontwikkelden zich wel andere benaderingen, o.a. vanuit de algemene systeemtheorie en vanuit radicale en feministische kritieken, maar ook die hebben tot nu toe de ecologische uitdaging onvoldoende opgenomen. Coates onderscheidt drie grote ideologische richtingen in de SW-theorie – persoonlijke deficiëntie, ecologisch, politiek economisch – en bespreekt hun bekommernis om de natuurlijke omgeving. Ondanks de theoretische openheid van het zogenaamde 'ecologisch' model voor de natuurlijke omgeving van cliënten, blijft de aandacht feitelijk beperkt tot hun sociale omgeving, wat getuigt van een onderliggend antropocentrisme. Wanneer dat kan worden overwonnen, blijft de bredere kijk van het ecologisch model in ieder geval een goed uitgangspunt om ecologische analyses te betrekken in SW-interventies. Op een soortgelijke manier kan de aandacht voor maatschappelijke verandering van de meer structurele modellen worden meegenomen indien zij de ecologische crisis in hun beschouwingen betrekken.

In het volgende hoofdstuk presenteert Coates het wereldbeeld van het zich 'ontplooiende universum' als een nieuw uitgangspunt voor SW. De kern van het verhaal is dat mensen zich gaan zien als ingebed in een kosmische en evolutionaire ontwikkeling waarin zij door hun bewustzijn medescheppers zijn. Het zou mij hier te ver leiden om uitvoerig op de aangehaalde kenmerken van het universum – eenheid en verbondenheid, subjectiviteit, complexiteit, gren-

zen – en hun fundering in te gaan. Coates gaat voorbij aan de complexe, en volgens mij, ook problematische relatie tussen verschuivende wetenschappelijke paradigma's en zingevende wereldbeelden. In deze context lijkt het belangrijkste punt mij te zijn dat niet iedereen door een zelfde wereldbeeld zal worden aangesproken. Ecologische wereldbeelden – die o.a. uitdrukking geven aan verbondenheid en interdependentie zowel tussen mensen als tussen mensen en de overige natuur – kunnen zowel worden geput uit oudere (religieuze) bronnen, als opnieuw geformuleerd worden vanuit nieuwe ervaringen van verbondenheid. Bij ons denk ik hier bijvoorbeeld aan het recente werk van Ton Lemaire. SW zal dus op het vlak van wereldbeelden moeten leren omgaan met het feitelijke pluralisme, en daarin zowel voor zichzelf als in de omgang met cliënten naar de gepaste aanspreekpunten zoeken.

Uit het vervolg van het boek blijkt Coates voor verdere invulling van de betekenis van een nieuw paradigma voor SW duidelijk te putten uit allerlei radicaalecologische bronnen en stromingen, zoals deep ecology, bioregionalisme, ecofeminisme. Uitgangspunt is een wereldvisie die de mens in de natuur plaatst, en niet eruit en erboven zoals de moderniteit deed geloven. Dat brengt Coates tot vijf richtsnoeren als basis van een getransformeerd SW: wijsheid in de natuur waarvan we kunnen leren; menswording, als een bewuste en fundamenteel spirituele beweging in de richting van een interdependente globale gemeenschap, deelgenoot van de rest van de schepping; respect voor de diversiteit van alle levensvormen als basis voor het gedijen van interdependentie; oriëntatie op de gemeenschap als bron van identiteit, welbevinden en persoonlijke vervulling; begrip voor

natuurlijke, evolutionaire veranderingen, als kader voor maatschappelijke verandering en het herdefiniëren van ontwikkeling.

Die basisinzichten worden in het tweede deel van het boek uitgewerkt tot aanzetten voor een 'transformatie' van het SW. Daarbij geeft Coates aandacht aan zowel nieuwe domeinen en richtingen voor SW als nieuwe invullingen van educatie in SW. Dat heeft grotendeels een opsommend karakter, maar Coates geeft wel voortdurend aanknopingspunten zowel binnen de traditie en praktijken van het SW als bij nieuwe ontwikkelingen en praktijken in sociaal-ecologische bewegingen allerhande. Dat wordt uitgewerkt in drie hoofdstukken: het ontwikkelen van een globaal bewustzijn; het transformeren van het 'sociale' in SW zodat ook de natuurlijke omgeving er deel van uitmaakt; nieuwe richtingen voor beleid en actie. De grote klemtonen zijn: sociale transformatie moet *bottom up* gebeuren; participatieve gemeenschapsvorming is de aangewezen weg voor *empowerment* van zowel individuen als groepen, alsook voor het ontwikkelen van nieuwe inzichten over het goede leven en daarop gebaseerde ecologische levensstijlen. Steun van anderen is essentieel om af te kicken en te rouwen om het verlies van de illusies van de moderniteit, illusies die gezien de nog aanwezige – maar op de huidige basis onhoudbare – welvaart zeer hardnekkig zijn. Het is dan ook niet toevallig dat Coates nogal wat aandacht besteedt aan educatie. Eerst voor de sociaalwerkers zelf: het gaat niet alleen om de nodige maatschappelijke inzichten en kennis van de te nemen richting, maar ook om het onderzoek van de eigen waarden, overtuigingen en verwachtingen met het oog op de fundamentele keuzes die in de uitoefening van het beroep gemaakt moeten worden. Keuzes voor gemeenschapsvorming

en voor een ecologisch duurzame levensstijl zijn volgens Coates voorwaarden om op een authentieke wijze daarover met cliënten aan de slag te gaan. Daarbij zijn ook aandacht voor zingeving en openheid voor spiritualiteit van wezenlijk belang.

Doorheen dat alles speelt het inzicht dat er een relatie is tussen persoonlijke verandering, versterking van de gemeenschap en maatschappelijke verandering. In het slothoofdstuk beklemtoont Coates dan ook de politieke betekenis van SW: "Sociale actie en inspanningen om het politieke beleid te wijzigen zijn geen extra-curriculaire activiteiten; het zijn essentiële en terugkerende aspecten van SW-praktijk. (...) In onze gemeenschappen kunnen het persoonlijke en het professionele opgaan in politiek protest en sociale actie om organisaties en sociale structuren tot stand te brengen die vechten voor actieve ondersteuning van natuurbescherming, participatieve democratie en progressieve belastingen." (p.157) We zijn hier ver van het beeld van een SW dat zich vooral bezig houdt met het lenigen van de nood van de slachtoffers van het huidige maatschappelijk systeem, en hen via activering allerhande probeert te helpen om erin te kunnen meedraaien. Voor sommigen is dat wellicht het intrappen van open deuren. Voor velen kan het boek van Coates ook een *eye opener* zijn, niet alleen omdat hij een aantal belangrijke vragen aan de orde stelt, maar ook omdat zijn suggesties laten zien dat er al meer over ecologie en SW nagedacht is dan op het eerste gezicht zou blijken. Aan de geboden aanzetten moet nog grondig worden gewerkt, maar de uitdaging om de ecologische crisis ernstig te nemen ligt in ieder geval op het bord van het SW.

Jef Peeters

Vooruitgang en andere illusies

John Gray, *Provocaties. Gedachten over vooruitgang en andere illusies*, Amsterdam: Ambo, 2004, 215 pp., ISBN 90 263 1878 2

“Illusies zijn niet louter vergissingen. Het zijn overtuigingen waar we aan vasthouden om redenen die niets van doen hebben met de waarheid. We keren ons niet naar de godsdienst voor een verklaring van het universum, maar om zin aan het bestaan te kunnen geven.” (p. 10-11) *Provocaties* verzamelt een reeks bijdragen van de Britse denker John Gray aan *The New Statesman*, waarin illusies centraal staan. Niet enkel hoe ze ons leven betekenisvol maken, vooral ook hoe ze in een seculiere maatschappij al te gemakkelijk voor waar worden aangenomen en dus gevaarlijk kunnen zijn.

Gray schrijft in een toegankelijke en uitermate polemische stijl, wat bijdraagt aan de scherpte van zijn *Provocaties*, maar ook aan de korte adem ervan. Dezelfde gedachten worden geregeld herkauwd, een aantal stukken overleeft de sprong van krant naar boek niet. Bijdragen over de oorlog in Irak voegen weinig toe aan wat elders in analyses wordt geschreven, opstellen over de EU zijn enkel interessant omwille van het Britse perspectief. Naast een scherpe pen hanteert Gray wel de leerrijke kritische strategie van historisering, waarbij hij uitlegt hoe actuele conflicten en denkbelden teruggaan op politieke denkers uit de Verlichting of strekkingen binnen het christelijke geloof.

De illusie van de vooruitgang is thema van het eerste deel, de ontmaskering ervan Grays stokpaardje dat in alle stukken opduikt. Gray is posthumanist en politiek-economisch anti-liberaal in

zijn denken. Het vooruitgangsgeloof en het liberale humanisme dat we geërfd hebben van de Verlichting, moeten er dus aan geloven: kennis maakt ons niet vrij. De geschiedenis verloopt niet lineair en zal evenmin eindigen met de realisatie van liberale, marxistische, positivistische, wetenschappelijk-technologische, kapitalistische en andere utopieën. Gray schildert ze een voor een af als messianistische bewegingen die de traditionele geloofsovertuigingen hebben vervangen, zij het dat ze de christelijke erkenning van menselijke kwetsbaarheid glashard ontkennen. “In de wetenschap is vooruitgang een feit, in ethiek en politiek is het een bijgeloof. (...) Postmoderne denkers kunnen de wetenschappelijke vooruitgang in twijfel trekken, maar hij is zonder twijfel reëel. De illusie ligt in het geloof dat hij een fundamentele verandering in de menselijke conditie kan veroorzaken.” (p. 9)

Schaarste is een terugkerend thema, dat kwesties van wetenschap, economie, politiek en oorlogen om schaarse hulpbronnen verbindt. Aan de hand van de stroompannes die Groot-Brittannië teisteren sinds de massale privatisering, stelt Gray vast dat velen het fundamentele karakter van dit probleem ontkennen: “Alle partijen onderschrijven het geloof dat er geen grenzen aan de menselijke ambitie zijn die niet kunnen worden overwonnen met behulp van de technologie.” En hij noemt als diepere waarheid: “De menselijke ambities zijn dan misschien grenzeloos, de hulpbronnen van de aarde zijn onomkeerbaar eindig.” (p. 63) Of nog: “Het geloof dat de schaarste aan hulpbronnen door industrialisering opgeheven kan worden, verenigt veel schijnbaar tegengestelde politieke standpunten.” (p. 119) “Feitelijk schept industrialisatie een nieuwe reeks schaarse goederen.” (p. 123)

In dit verband reageert Gray ook op het groene gedachtegoed. Hij merkt bijvoorbeeld op dat biodiversiteit en een ongeremde bevolkingsgroei niet kunnen samengaan, maar vraagt zich ook af welke instelling het probleem van overbevolking durft aan te pakken, als er überhaupt al politiek gezag op zo'n grote schaal mogelijk is. Elders verwijt hij economen dat ze geen grenzen aan de groei willen accepteren en schaaft zich achter de groene gedachte van duurzaamheid en schaalverkleining. Maar ook hier betwijfelt hij de haalbaarheid ervan via politieke weg.

“Teneinde etnische en religieuze vijandschappen te voorkomen die in wiselwerking staan met het schaarser worden van olie, water en andere behoeften, hebben we een wereldomvattend programma nodig van beteugeling en verduurzaming. Een dergelijk programma is echter zelfs in het gunstigste geval moeilijk voorstelbaar en onmogelijk, omdat belangrijke regio's in de wereld met elkaar in oorlog zijn. Het realistische vooruitzicht is dat we niet méér kunnen doen dan een ramp voorkomen, een taak die stoïcisme en standvastigheid vereist in plaats van utopische verbeeldingskracht.” (p. 111)

Waar wil Gray dan wel naartoe? Hij laat nooit het achterste van zijn tong zien; dat hij zich tevreden stelt met een defaitistisch discours lijkt eerder intellectuele gemakzucht dan cynisme: “Er is geen markt voor de waarheid dat veel van onze problemen feitelijk onoplosbaar zijn. Terwijl de godsdienst ons in staat stelde dit pijnlijke feit te accepteren, is het tegenwoordig bijna een taboe geworden.” (p. 60)

Een goed deel van *Provocaties* is gewijd aan terrorisme, oorlog en de crisis in Irak, waarbij de democratische zen-

dingsdrang van de Amerikaanse president en het ideaal van een universele beschaving de centrale waanbeelden zijn. “Het geloof dat democratische waarden altijd universeel geaccepteerd zullen worden, is een fundamentele misvatting.” (p. 34) Er zijn vele manieren om tot moderniteit te komen, zoals er vele manieren zijn om met het probleem van veiligheid om te gaan. Een probleem dat samenhangt met het uiteenvallen van staten en terrorisme. “Een lossere, meer gefragmenteerde wereld zou een minder redelijke wereld zijn. Maar het zou wel een veiligere wereld zijn.” (p. 94) Hoe die schaalverkleining zou moeten gebeuren, laat Gray weerom open.

In ethische vraagstukken tenslotte is Gray geen consistent denker en vergaloppeert hij zich soms ook. Met het “vermogen om te lijden” als argument stelt hij dat “zelfs als gevangenen het ermee eens zouden zijn, het moreel gezien ontoelaatbaar zou zijn om hen voor gevaarlijke medische experimenten te gebruiken. Geen enkele vorm van toestemming kan de hun toegebrachte schade minder werkelijk maken. Alleen hun machteloosheid zou erdoor weerspiegeld worden.” (p. 80) Dat weerhoudt hem er niet van om zich elders achter het pleidooi voor “gerechtigd martelen” te scharen van de Amerikaan Alan Dershowitz. Martelpraktijken zijn op vele plaatsen in zwang, waaronder in de VS, dus als ze een wettelijk kader kregen zou dat de rechten van bijvoorbeeld terroristen erop vooruithelpen. En ja, dat kan meteen een aanleiding zijn om de stofige Verklaring van de Universele Rechten van de Mens van de VN te herzien en te verbeteren. Gelooft Gray dan plots toch in ethische vooruitgang?

Jeroen Peeters